

Recenze

Zdeňka Mechurová, **Konůvky - zaniklá středověká ves ve Ždánickém lese**. Srovnávací analýza nálezového fondu ze zaniklé středověké vsi Konůvky, kat. Heršpice, okr. Vyškov. S příspěvky J. Šmerdy, M. Stloukala s kol., V. Párala a kol. a E. Opravila. Studie Archeologického ústavu Akademie věd ČR v Brně. 264 stran včetně 73 tabulek a obsáhlého německého resumé. Brno 1997.

Monografie Z. Měchurové je jedním z dalších základních kamenů v mozaice středověké archeologie, která právě na úseku výzkumu středověké vesnice překračuje svými poznatky hranice našeho státu a zaujímá čelné místo v rámci evropského výzkumu.

Z. Měchurová byla postavena před nelehký úkol: zpracovat výzkum, na kterém se nepodílela. Proto patří Z. Měchurové uznání, že po smrti D. Šaurové, která vedla výzkum v Konůvkách od roku 1960 až do své smrti v roce 1982, přijala pověření k převzetí značného množství archeologického materiálu uloženého ve slavkovském muzeu a provedla jeho začlenění do sbírek historicko archeologického oddělení Moravského zemského muzea. Usiloval jsem tehdy nejen o vybudování hodnotného sbírkového fondu v Moravském muzeu, ale současně jsem sledoval i vyhodnocení výsledků výzkumu z oblasti střední Moravy. Tento úkol byl o to závažnější, protože od roku 1975 byl prováděn výzkum zaniklé středověké vesnice Bystřec u Jedovnic na Blanensku. Výsledky výzkumu na obou uvedených lokalitách přinášely poněkud jinou strukturu středověké vesnice, než přinesl výzkum Pfaffenschlagu a Mstěnic na jihozápadní Moravě.

Monografické zpracování rozdělila Z. Měchurová do deseti kapitol, v nichž podala dějiny výzkumu, uvedla písemné prameny spolu s otázkou zániku vesnice, seznámila s terénní situací a dispozicí vesnice, zabývala se velmi obšírně rozбором archeologického materiálu a v poslední kapitole shrnula problematiku výzkumu a připojila několik historických úvah. Čtyři kapitoly obsahují odborná hodnocení těch nálezů, které vyžadují interdisciplinární spolupráci. Jedná se o mince které zpracoval J. Šmerda, o nálezy antropologické zpracované Stloukalem a kol., zvířecí kosti zpracoval V. Páral s kol. a rostlinné makrozbytky hodnotil E. Opravil. Po tomto stručném seznámení s celkovým obsahem publikace se pokusím odpovědět na otázku, co přinesl výzkum Konůvek pro poznání středověké vesnice. Výhodou mého hodnocení je znalost nejen nálezového fondu, ale především i postup terénních prací D. Šaurové v jednotlivých sezónách výzkumu. Největší nesnáze měla Z. Měchurová při hodnocení nálezové situace a proto správně upozorňuje na skutečnost, že základem jejího hodnocení tvoří kromě časopiseckých článků D. Šaurové především dochovaná terénní dokumentace bez možnosti ověření těchto podkladů přímo na lokalitě. V této souvislosti by bývalo třeba zdůraznit, v čem se autorka s interpretací D. Šaurové shoduje a kde zaujímá jiné stanovisko.

Významným přínosem výzkumu v Konůvkách jsou půdorysy trojdílných domů. Razení jednotlivých místností jízba-síň-komora nebylo za sebou v podélné ose, ale pravouhle a to tak, že širší (okapovou) stranou byl dům orientován vůči místnímu potoku. Stejnou dispozici mají půdorysy domů v zaniklé středověké vsi Bystřeci. Nelze tedy konůvecký půdorysný typ domu považovat za zvláštnost bez analogií (str. 25). Také o umístění pecí nelze kategoricky prohlášovat, že nebyly v rohu. Tomu odporují půdorysy domů 1, 2, 5, 6, v nichž pec byla nepochybně v rohu. Protože domy neměly pevných kamenných základů, ale jen pásy kamenného podložení, došlo snadno k jejich posunu, což autorka také na str. 30 uvádí. Jestliže o nadzemní části domu je možno diskutovat pouze v teoretické rovině, považuji za velmi nepravděpodobné, že stěny byly omítnuty hlinou do tzv. „kožichu“ (str. 18), neboť ohazování celé vnější stěny hlinou „do kožechu“ se ujal až od druhé poloviny 18. století (V. Frolec 1987, 54). Je třeba litovat, že D. Šaurová neměla podmínky finanční, materiální a pracovní, aby mohla rozšířit plošný výzkum mimo domové půdorysy a tak zachytit doklady hospodářských objektů v rámci dvora.

Z dalších objektů je významným přínosem pro charakter středověké vesnice odkryv panského sídla - tvrze a kostela se hřbitovem. V případě tvrze se jedná o typickou tvrz o dvou budovách, z nichž výzkumem byly odkryty jejich suterény. Oba suterény představují sklepní prostory, do nichž se po zániku propadla horní podlaží. V půdorysné dispozici je tu určitá analogie s tvrzi ve Mstěnicích. Jižní suterén A odpovídá věžovité stavbě a suterén B tzv. paláci ve Mstěnicích. Velmi nepravděpodobný se mně zdá výklad, že ze suterénu A byly vytápěny místnosti v horním podlaží. K této interpretaci vedl D. Šaurovou nález kachlů, které se tam propadly z nadzemní prostory.

Kritické stanovisko k výkladu D. Šaurové zaujala Z. Měchurová k objektu pece v severovýchodní

části nádvoří tvrze. D. Šaurová v peci spatřovala pec hrnčířskou a teprve po diskusi s členy komise na výzkumu se přiklonila k výkladu pece chlebové.

Archeologický výzkum v Konůvkách dal konkrétní naplně písemnému dokladu o „ius patronatus ecclesiae“ objevem půdorysu kostela a přilehlého hřbitova. Kromě toho se ukázala i oprávněnost lidové tradice, která kladla hřbitov do míst, kde byl také archeologicky zjištěn. Z. Měchurová se neztotožnila s výkladem D. Šaurové ve věci hromadného objevu koster, které D. Šaurová považovala za hromadný hrob obětí válečného tažení v roce 1468, ale na základě analogického nálezu při výzkumu zaniklých Narvic považuje nahromadění koster za primitivní formu ossaria. Kromě toho zánik Konůvek Z. Měchurová datuje do období husitských válek a nikoliv až k r. 1468, jak se domnívala D. Šaurová.

Další objekt ve vsi tzv. „motte“ právem označila Z. Měchurová za nejproblematičtější. D. Šaurová považovala tento útvar za místo, kde stával kostelík. Zásadním nedostatkem byl postup při vlastním výzkumu. Nebyl totiž proveden příčný řez, který by osvětlil způsob nakupení a zejména pak stopy po stavbě, které mohly být zachovány až v rostlém terénu. Vzhledem k tomu, že tento objekt byl v těsné blízkosti cesty, mohl plnit i funkci předsunutého opevnění před tvrzí.

Stejně problematická je interpretace větrného mlýna. Uvědomíme-li si hospodářský význam mlýna v rámci vesnice, není možné, aby při prodeji vesnice nebyl mlýn uveden.

Málo přesvědčivá je rovněž interpretace usedlosti označené v zemských deskách jako „curia allodialis“. Bez půdorysné dispozice, která není doložena, nelze výklad o stodole, sklepu či špýcharu akceptovat.

Určitou skepsi mám i k počtu „33 identifikovaných domů“ (str. 48). Výzkum v Bystřeci prokázal, že není možno každou vyvýšeninu v terénu považovat za obydlí. Proto nelze ani v Konůvkách každou vyvýšeninu ztotožňovat s domem. Uvažujeme-li o zdroji výživy obyvatel vesnice, je nález 100 srpů přesvědčivým důkazem, že hlavním zdrojem obživy bylo zemědělství, zatímco pro specializovanou řemeslnou výrobu nepřinesl archeologický výzkum jediného důkazu.

Vlastní přínos mohla Z. Měchurová uplatnit při rozboru bohatého náleзовého fondu. Při hodnocení postupovala podle materiálu. Nejpočetnější zastoupení má jako obvykle keramika. Nejprve věnovala autorka pozornost technologii výroby a morfologii, se kterou spojila i otázku chronologie. Tu nemohla vzhledem k metodě výzkumu vypracovat na základě stratigrafie, ale z analogických nálezů na jiných lokalitách. Z chronologického hlediska dělí keramiku z Konůvek na dvě skupiny: tuhovou keramiku z první poloviny 13. století asi (20 %) a keramiku od druhé poloviny 13. století do počátku 15. století.

Na starší keramice se hojně vyskytuje výzdoba provedená radélkem, pro mladší část keramiky je charakteristickým výzdobným motivem šroubovice. Několika kusy je zastoupena i keramika červeně malovaná. V keramickém souboru jsou hrnce bez ucha i s uchem, poklice, mísy, kahánky, džbány, naběračky, poháry, trojnožky, zásobnice, přesleny a kachle. Problematické jsou tzv. keramické čepele. Poměrně časté zastoupení má loštická keramika, nechybí ani výtvarná keramika a drobná hrnčířská plastika.

Po keramice mají početné zastoupení předměty ze železa. Značný počet železných předmětů je také nepřímým důkazem, že k zániku vesnice muselo dojít náhle. Nejdůležitější jsou ty železné předměty, které jsou spojeny se zemědělskou výrobou a chovem dobytka. Jsou to v první řadě srpy (100 kusů!), kosy, hřeby bran (20 kusů), hroty vidlí, ovčácké nůžky a velmi hodnotný nález železných radlice skrojídlem. Nálezy vlnařských nožů, které mohly plnit i funkci nožů sadařských, dosvědčují pěstování vinné révy.

Asi 45 kusů železných předmětů představuje řemeslnické nástroje. Jsou to kladiva, kleště, dláta, sekery, sekáče, nebozezy, kovadlinka (babka), poříz. Tyto nástroje však nelze spojovat se specializovanou řemeslnou výrobou, ale s vybavením zemědělských usedlostí.

O chovu koní kromě osteologických nálezů svědčí podkovy, udidla, třmeny, hřebel, přezky, k vybavení jezdce ostruhy a části brnění. K vojenským i loveckým účelům sloužily hroty střel do luků a kuší. Jsou zastoupeny dvěma druhy: 7 kusů je s rapem a 27 kusů s tulejí. K napínání kuše sloužily napínací háky. Nechybí ani hroty kopí.

Řada železných předmětů patří do skupiny stavebního vybavení. Jsou to různá kovánidveři, klepadla, zámky, klíče, oka s trnem a množství hřebů.

K drobným předmětům řadí autorka nože, háky, háčky, ocílku a kahan.

Soubor bronzových předmětů byl autorkou již publikován ve sborníku *Archaeologia historica* 14, 1989, 473-488. Třeba dodat, že většina bronzových předmětů byla nalezena na tvrzi. Také předměty ze skla pochází většinou z areálu tvrze a byly již publikovány Z. Himmelovou (1990, 131-140). Menší skupinu nálezů představují ještě výrobky z kosti a z kamene.

Je škoda, že obrazová dokumentace nálezů je odtržena od výkladu. Pro technickou redakci není přece problém zařadit kresebnou dokumentaci v návaznosti na text. Přitom analýza náleзовého fondu je prováděna velmi dobrou dokumentací a prováděna na široké srovnávací základně. Tuto část nebudu moci pominout žádný badatel zabývající se problematikou středověké vesnice.

Diskutabilní jsou některé interpretace terénního výzkumu, na něž jsem v této recenzi upozornil. To nikterak nesnižuje zásluhu Z. Měchurové, která respektovala náleзовou dokumentaci a s tím spojený výklad vedoucí výzkumu D. Šaurové. Monografickým zpracováním zaniklé středověké vsi Konůvky přispěla Z. Měchurová k poznání života vrcholně středověké vesnice na střední Moravě. Za tuto pečlivou a časově náročnou práci jí patří náš dík.

VLADIMÍR NEKUDA